

TÜRK - OSMANLI TARİHİNİN KARAKTERİSTİK NOKTALARINA BİR BAKIŞ

Âfet

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı

En büyük Türk,
Bayanlar, Baylar,

Tarih hâdiseleri aynen tekerrür etmez. Çünkü zaman ve mekân kültür üzerindeki faaliyeti ile her cemiyetin tekâmülüne tâbidir. Bir milleti anlamak için onun tarihinin derinliklerine nüfuz etmek ve muhtelif devirlerdeki gidişini takip etmek lüzumu karşısında kalınır. Türk milletinin tarihi en çok bilinmeğe lâyık olan kısımlardan biridir. Bu tarih o kadar derin ve cihan kültür bağlarile perçinlidir ki, onun içinde Türk cevherlerini bulmak, onları anlamak ayrıca insanlık için bir derstir. Bu geniş ve derin tarih içinde yalnız parlak ve iyi şeyleri görmekle kalamayız, onun hataları da yeni nesilleri müteyakkız tutacak vasıtalarından biridir.

Ben biraz da bu mevzuumla, bu noktaları araştırmak için söz almış bulunuyorum. Tarihten alacağım başlangıç çok eski değildir. Yakın tarihimizin bize verdiği ilhamlar çerçevesi içinde kalmak istiyorum.

Yıl 1299, tarihte bir devir başlangıcının menşeidir.

Hayatlarının sonunu yaşayan iki imparatorluk enkazı üzerinde yepyeni ve ufacak devletin kökü Anadolu yaylaları içinde Söğüt mıntakasıdır. Bizans artık büyük sarsıntılara tahammülü kalmamış, çöküntülerinin altında eziliyor. Selçuk İmparatorluğu kudretten düşmüş, parçalanmak mukadderatı karşısında boyun eğiyor.

Anadoluda kurulan birçok Beylikler içinde Osmanlı Beyliği çok mütevazî yerini aldıktan sonra büyüme ve kuvvetlenebilmek istidadını en çok gösteriyor. XIII üncü asrın sonunda iki imparatorluk harabesi üzerinde mamureler kuran bir mevcudiyet oluyor. Bu devletin kuruluşu, zamanı içinde en ileri teşkilâtın yapılma teşebbüsü, ve bundaki muvaffakiyetle tamam olur.

XIII üncü asır Anadolu tarihinin en hareketli devirlerindedir. Bundan tam yedi yüz yıl önce 1237 tarihi Selçuk hükümdarı

Büyük Alâeddinin ölümünü kaydederken, bu devletin mukaddera-tının ters çevrilişine de bir başlangıç olur. Selçuk adı ve hanedanı siyasi mevcudiyet olarak 1300 e kadar yaşıyacaktı, fakat şarktan gelen yeni istilânın, İlhanlıların zebunu olarak.

Her şeyden evvel şunu kaydetmek isterim ki, Anadolu bir çocuklarının zannettiği gibi, XI inci asırdan itibaren Türkleşmeğe başlamış değildir. Anadolu aynı etnik mevcudiyetine yeni eleman-larını, aynı kökten kopan dalgalarla XI inci asırda tazelemiştir. 1071 tarihi islâm olan Türklerin Anadolu kardeşlerine kavuş-malarını gösterir.

İşte Osmanlı Devleti bu ezeli Türk yurdunda kökünü salmakla bahtiyardır.

Bu devletin, üzerinde siyaseten yayılacağı yerlerde de bu etnik zemin hazırdır.

Coğrafi durumu Osmanlı Beyliğine büyüme fırsatını veriyor; Avrupaya adım atış, orada ilerlemek için bir başlangıçtır. Çünkü bu ilerliyen askeri ve siyasi kuvvet yine orada kendi ırkdaşlarına tesadüf etmiş ve beraberce yeni binaya malzeme vermişlerdir.

Bir devlet kurulurken onun temelleri ne kadar sağlam atılırsa ömrü o kadar uzun olur. Bu temeller, yalnız siyasi varlıkta değil, o varlığı da tutacak olan fikir ve ekonomi hayatının tanzimi ile mümkün olur. İşte onun içindir ki biz tarihin yalnız siyasi cephe-sinde kalmıyoruz. Cemiyet hayatının her türlü safhalardaki gidişi, bizim eski ve yeni tarihimizin etüt zeminini teşkil ediyor. Osmanlı İmparatorluğu tarihteki bütün imparatorluklar gibi büyüme, yük-seleme devirleri ve onları takip eden bir inhitat devrini yaşar.

Fakat tarihin bu umumî kanunu Osmanlı İmparatorluğu için kendine ve zamanına has olan hususiyetlerle faaliyetini göster-miştir. Osmanlı İmparatorluğu tarihi dört devre taksim edilebilir.

1 — İmparatorluğun kurulması 1299 - 1453.

2 — Büyük fütihat, İmparatorluğun genişlemesi 1453 - 1579.

3 — Tevakkuf ve ricat 1579 - 1792.

4 — İnhitat 1792 - 1919.

İkinci Mehmet, Fatih unvanını İstanbulla sahip olmakla alırken, o Bizans İmparatorluğunun da varisi olmuştu. Haleflerinden Yavuz Selim Mısırın fatihi oldu (1517), ve ecdadının İmparatorluk mira-sına Halife İakabını taktı. Bu hâdise Osmanlı İmparatorluğunu teokratik bir devlet yaptı ve siyasi devlet şefleri din kitabının değişmez metinleriyle nazari olarak bağlı kalmağa mecbur oldular.

Osmanlı devleti iki imparatorluğun mirasına konarken, onların parçalanmasından doğan beyliklerin de dağılmış idaresi üzerinde evvelâ askerî zaferler temin ederek, XVI'ncı asırda en büyük imparatorluk arazisi üzerinde yerleşti. İdare sistemi, Avrupanın feodalite hayatı yaşayan siyasi mevcudiyetlerine, yeni bir örnek verecek tarzda ortaya çıkmıştı. "Merkeziyetçi bir monarşi,, tipi gösteren bu teşkilât, XIV'üncü asır sonlarında çok iyi işliyen ve zamanın ihtiyacına tekabül eder bir halde idi; XV - XVI'ncı asırlarda ise devletin siyasi inkişafı ile beraber yürümüş, genişlemiş, kuvvetlenmiş ve yeni zamanların mühim karakterlerinden biri olmuştur. Bu devlet tipinin, Avrupa kavimleri, Osmanlılarda ilk örneğini bulmuşlardır.

XV'inci asrın ilk yarısında Anadolu ve Rumelinde seyahat etmiş olan garp seyyahları, Osmanlı İmparatorluğundaki idarenin intizamına, ticarî ve askerî yollardaki kervansaraylar teşkilâtına, ordunun kuvvetine, memleketin refah ve asayişine hayret ve takdirlerini yazmışlardır.

XV, XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun şarkta ve garpta üstünlüğü ve dünyanın en büyük askerî ve siyasi kudreti haline gelmesi, teşkilâtının intizamında ve iyi işliyen bir devlet makinesi ile verimli bir kültür faaliyetinde aramak lâzımdır.

İdari, askerî, malî, ekonomik işler kanunlar ve nizamlarla tesbit edilmiştir. Devlet otoritesini şahsında toplıyan hükümdar, mutlak ve gayri mes'ul olmakla beraber, hükümet teşkilâtı merkezde, vilâyetlerde en ufak teferruatına kadar kurulmuş, vazifeler salâhiyetler ve mes'uliyetler taksim edilmiştir. Vergi sistemlerinin icaba en uygun tarzda tanzim edilmiş olduğu arşiv vesikalarında görülmektedir. Merkezdeki idare bütün İmparatorluk dahilinde en küçük köylere kadar varidat membalarını bilmekte ve onların sarfedilecekleri yerleri nizamlarla tesbit etmektedir.

İçtimai muavenet Türk milletinin en güzel karakterlerinden birini tebarüz ettirir. Osmanlı devrinde dahi bu halin hususiyetleri hususi vakıflara ait arşivdeki istatistiklerde görülmektedir.

Ordunun ve donanmanın kuruluşu ve işlemesi muayyen kaidelere göre teşkilâtlanmıştı. Harp vesaiti ve tekniği, şark ve garbın bütün devletlerine faikti.

1590 - 1616 yılları arasında Venedikliler gemilerinin bir kısmını Türkiye tersanelerinde yaptırdıklarını kaydedersem, Türk - Osmanlı denizcilik tekniğinin şöhretine bir misal vermiş olurum. Bütün bunların kökünü teşkil eden fikir hayatı, Osmanlı devletinin

kuruluş ve yükseliş devirlerinde en verimli bir mevkidedir. Maarif inkişafı zamanın ihtiyaçlarına uygun görünüyordu. XVI ıncı asırda imparatorluk topraklarında gezmiş olan bir Fransız seyyahı, her köyde mektebe tesadüf etmiş, ve iptidai maarifin Türkler arasında garp memleketlerle mukayese edilmeyecek derecede yayılmış olmasını büyük bir hayretle karşılamıştı.

Bizim arşivimiz dahi bu asra ait istatistiklerde İmparatorluktaki ilim müesseselerinin yayılışını gösteren sarih ve mühim rakamlar verir. Ancak, o asırda bütün İslâm âlemi hayatında büyük bir gerileme hareketi, bu Osmanlı medrese teşkilâtında da kendini göstermiş ve çerçeveyi aşacak kudretlerin yetişmesine engeller çıkmıştır.

Türk edebiyatı, İslâm zihniyetine uyarken, yine kendi asli karakterlerinden mülhem olmuştur. O, tarihinden ve askerlik menkıbelerinden bahseder. Türkün ilim ve san'ati, idare etmek kudretinde de tecelli eder. Ve onu terennüm etmekle bahtiyardır. Coğrafya ilmi Piri Reis'in şahsında ve eserlerinde XVI ıncı asır ilim âlemine yeni bilgiler kazandırmıştır.

Koca Sinan, imparatorluğun haşmetini asırlar içinde yaşatmak için dünyanın en büyük mimarlık kudretini yeryüzünde yükselterek percinler. Güzel san'atlerin ilerlemeyen ve Avrupa eserleriyle kıyasta bizi bu asırlarda geri bırakan kısımları da vardır. Resim ve heykeltraşlık, din taassubunun menettiği bu san'atler, Türk dehalarına maalesef kapalı kalmıştır. Vakıâ birçok hattat, müzehir ve nakkaşların ince ince eserleri san'at âleminin yüksek değerleri arasındadır. Fakat bu asırda Avrupanın rönesans hareketine uymamak, Türk milletine çok şey kaybettirmiştir.

Ekonomi teşkilâtı, XVI ıncı asra kadar Osmanlı İmparatorluğunu yükselten bir mevcudiyet olmuştur. Bu hususta Osmanlı devleti Ortazaman garp devletlerinden büsbütün farklıdır. Onun ekonomi hayatında devletin yüksek elile tanzimi vardır. Ziraat devletin iç ve dış ihtiyaçlarına göre merkezden idare edilen bir haldedir. Her yerde hangi iskelelerde ne gibi ve ne miktar hububat, et, meyva, mahrukat, yağ vesaire gibi maddeler geleceği onların nakliye, tahmil ve tahliye masrafları ne fiatle satılacağı muayyendi. İç piyasadaki ihtiyaç bu suretle temin edildikten sonra ihracata da müsaade edilecek şeylerin miktarı ve fiati tesbit edilirdi.

Emniyet ve asayişe verilen ehemmiyet, köylü sınıfının çalışmalarının verimini arttırmak bakımından çok faydalı idi. Sanayi hayatı

teşkilatlanmış bir haldedir. Her san'at erbabı, hususi teşkilâtında yer alır, ve Devletin bunlar için kurduğu nizamla uygun hareket etmeğe mecbur kalırdı.

Bazı büyük merkezlerde muayyen san'atlerin adeta temerküz ettiği görülüyor. Harp sanayii büyük bir inkişaf göstermiştir. Lüks sanayii Avrupa modasında yer alacak kadar kuvvetlidir. Meselâ Edirnenin deri işleri gibi.

Osmanlı İmparatorluğunda iç ve dış ticareti devletin hakimiyeti ve nizamı içindedir. XVI ıncı asırda Avrupa ile ticarî münasebet ehemmiyetli bir yer almıştır.

Müverrih Yorga, daha XV inci asırda Osmanlı devletinin takip ettiği ticaret siyasetinin, o zamanın büyük Avrupa devleti olan İspanyadan çok daha akılâne olduğunu itiraf etmektedir.

Fatihten başlayarak Kanunî Süleymana kadar Osmanlı padişahlarının haricî ticaret için verdikleri müsaadeler ancak teşvik edici mahiyettedir. Bu müsaadelerin XV, XVI, XVII inci asırlardaki tatbikatı, devletin inkıraz zamanlarındaki kapitülasyonlardan farkı, muahedelerin tetkikından çıkan netice ile anlaşılır. Maamafih kuruluşun iyi teşkilâtı arasında fena neticeler doğurabilenleri de çok olmuştur.

Bu umumî çizgilerle anlatmağa çalıştığım Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükseliş devrindeki kültür hayatı, Türk milletinin teşkilât kudretini göstermek itibarile ehemmiyeti vardır. O millet ki şerefini ve yüksek idarecilerini bulduğu zaman en kudretli mevcudiyet olur. Bir de bu kültür yüksekliğidir ki ona büyük, geniş ülkeleri idare etmek taliini vermiştir. Eğer o kültürün her sahasında zamanının en yüksek derecesinde olmamış olsa idi, medeniyetin türlü çemberinden geçmiş olan ülkelerde hâkim olabilir miydi? O, bu ülkelerdeki medeniyete yabancı değildi.

Kendi ırkının birliğini taşıyan mevcudiyetlere yeni bir devlet ismi ve yeni bir idare tarzı getirmiştir.

Avrupa, Asya, Afrika kıt'alarında 6 milyon kilometre murabbaî genişliği kaydeden Osmanlı İmparatorluğu, XVI ıncı asrın büyük bir siyasi ve kültürel mevcudiyetidir.

Fakat 1683 tarihi ona Viyana kapılarında attığı ileri adımı geri aldırır. Acaba bu yalnız bir askerî muvaffakiyetsizlik midir? Bir kumandan hatası, stratejik veya bir taktik yanlışlığı mıdır?

Bunlar askerî hayatta olabilen hâdiselerdir. Fakat asıl mühim olan, bu muvaffakiyetsizliği de hazırlayan umumî hayatın gidişidir. Osmanlı İmparatorluğu 1683 - 1792 tarihleri arasında geriye olan

adımlarını çok sıklaştırmıştır. Bu zâhirde askeri bozgunluklarla kaydedilir. Fakat bizim tarihte araştıracığımız asıl başka sebepler vardır.

Osmanlı İmparatorluğundaki durgunluk ve gerileme hâdiseleri XVI'ncı asrın nihayetinde tohumlarını atmış ve XVII'inci asırda, dağılmağa sebep olan bozgunluklara başlangıç olmuştur.

Büyük devlet adamı olan Sokullunun ölümü (1579), hükûmet işlerinde ehemmiyetli bir sarsıntı yapmıştı. Hükümdar mevkiinde olan III üncü Murat, muhtelif tesirler altında kalarak, kanunlarda lüzumsuz ve zararlı değişiklikler yapmış ve onun zamanındadır ki devletin sağlam bünyesinde inkıraz mikropları belirmeğe başlamıştı. Bu sıralarda İran ve Nemçe ile yapılan harpler, devletin askeri, malî, idari hayatında bozukluklara sebep oluyordu. Askerin disiplininden ayrılışı, vergilerin cinsen ve miktaren artması, ahaliye yük derecesine gelmiş, asayişsizlik sebebiyle hünûmet nüfuz ve otoritesi vilâyetlerde yürümez olmuştu. Bunların tesirile memleket içinde yer yer Celâli denilen zümrelerin isyanı Anadoluyu sarmıştı. Hattâ bunlar içinde hükümdarlığını ilân edenler bile görülmüştü (1623). IV üncü Muradın Anadolu'da asayişini iade etmesi, ifratlı bir şiddetle ortalığa ancak korku ve dehşet içinde bir sükûnet verebilmişti.

1656 Köprülülerin işbaşına gelişleridir. Sokulludanberi, büyük sarsıntılara uğrıyan Osmanlı binası, Köprülülerin yirmi senelik hizmetlerle yeni bir sağlamlık bulmuştur.

Bu devir seksen yıl süren çöküntü emarelerini ortadan kaldırmak teşebbüsü ile, bir hesaplaşma ve tasfiye zamanıdır. 1683 Viyana bozgunluğu ise devletin haricî ve dahilî siyasetinde müthiş bir buhrana sebep oldu; hazineye gelir temin etmek için devlete ait mukataalar malikâne suretile servet sahibi eyalet eşraf ve âyanına verildi. Bununla mütegalibe denilen derebeyleri zühûr ediyordu.

Ordu teşkilâtı olan Yeniçeri Ocağı ilk devirlerin sağlam bünyesinden çok uzaklaşmıştı. Hükümdarın ordu başlarından ayrılması ve onlara vekâlet eden bir kısım serdar ve seraskerlerin ehliyet ve kifayetsizliği, ordudaki sağlam disiplini zâfa uğratmıştı. Bunda bilhassa haris vezirlerin orduyu tahrik etmeleri Kapıkolu isyanlarına sebep olmuştu. Bu asırdaki daimî harpler ise, ordunun bozulmasında en büyük âmildir.

1699 Karlofça muahedesi, XVIII'inci asrı, Osmanlı İmparatorluğu için Orta Avrupadaki yerleşmesini sökmekle kapar.

Bütün XVIII inci asırda devletin dahili idaresinde ıslahat yapılması, merkezî idarenin kuvvetlenmesi, ordunun siyasetten kurtarılarak itimat olunur bir ordu vücade getirilmesi, maliyenin tanzimi, denizde ticaret ve kudretin tesisi için hiçbir ciddi hareket görülmez.

Devlet idaresi ordusuz, entrikacı ulema ile mağlûp ve cahil kumandanların âciz ve kendilerinden başka birşey düşünmiyen padişahların elinde istikametsiz bocalamaktadır.

Bu şartlar içinde Osmanlı İmparatorluğunda Ruslarla Prut muharebesi, Venedikle ve Avusturyalılarla Mora harpleri, İran harbi, tekrar 1736 da Avusturya - Rusya harbi ve 1768 den itibaren İkinci Katerina ile hemen fasılasız 30 seneden fazla süren seferler devam eder. Bu seferler, Osmanlı Devletinin zarurî olarak kabul etmeğe ve düşmanın inisyativine tabi olarak yapmağa mecbur olduğu harplerdir.

Bu asrın sonlarında, Osmanlı ordularının mütemadi mağlûbiyetleri askerlik sahasında ıslahat yapılması fikirlerini uyandırdı. III üncü Selim 1792 de ıslahat hakkında devlet adamlarından lâyhalar istedi. Cevdet tarihi bu hususta yazılmış 21 lâyhadan bahsetmektedir.

Fakat bu lâyiha sahipleri ıslahattan çok korkarlar. Öyle ki, müzakere esnasında bazıları devletin ihtiyarlık devrinde olduğunu, harp peşinde koşmaktansa sulh halini uzatmanın ve bu suretle talimli asker ihtiyacından uzak kalmanın daha makul düşeceğini ileri sürmüşlerdir. ıslahatçılar içinde esaslı bir teklif yapan yoktur. Bütün lâyhalar «şimdilik tedbirleri» saymaktadır.

XVIII inci asır fennî keşiflerin ve yeni endüstrinin ortaya çıktığı bir devirdir.

Siyasette, orduda, ilimde fevkalâde istidatlar yetişiyordu. Rusya garp medeniyetine giriyordu.

1800 senesine kadar çarlık Karadeniz şimal kıyısında teessüs etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ise filen Tuna ötesine çekilmişti.

XIX uncu asır başında Osmanlı Devletini, kapısında çarlık Rusya, Avusturya İmparatorluğu, Avrupada Fransa İhtilâli ve Napolyon seferleriyle beliren milliyet idealleri ve Akdenizde bütün ihtirasların şahlanması karşısında, XVIII inci asır nihayeti içinde görüyoruz.

Din siyasete alet, ordu disiplinsiz, yeni sevkülceyşten habersiz ve siyasete hâkim, maliyesiz, merkezî idarede haysiyetsiz bir Ortaçağ teşekkülü halindedir. İlk kurulduğu devirlerde iyi verimli

işliyen müesseseler ise makûs bir tekâmül ve cihan vaziyetine uygun yürümedikleri için fayda yerine cemiyet hayatı içinde en zararlı olmuşlardır. XIX uncu asır, Osmanlı İmparatorluğuna her nevi buhran ve ;

- 1 — Dejenere olmuş bir hanedan,
- 2 — Fena idare,
- 3 — İmparatorluk içinde isyanlar,
- 4 — Haricî düşmanların istilâ ve istismar faaliyeti,

bütün bunlar rollerini oynuyorlardı.

Vakîâ bu asırda bazı ıslahat hareketlerini tarih kaydeder. Fakat bunlar daima haricî tesir altında ve asla milletin hakiki ihtiyacının karşılığı olarak düşünülmemiştir. Tanzimat adamları ıslahatın birçok kısımlarını ecnebilerin zorile ve gönülsüz yaptıkları için icraatta enerji ve fikri takip göstermemişlerdir. Âli Paşa, ıslâhat hakkında hükümdara verdiği bir lâyhada ıslahatı, bir fırtınalı havada gemisini kurtarmak istiyen kaptanın safra atması kabilinden bir zaruret olarak telâkki etmektedir.

Tanzimat adamları bir devleti kurtaracak, bir milleti yüksel tecek tedbirleri kuvvetle tatbik etmek cesaretinden mahrumdurlar. Bir taraftan şeriat hükümlerinin tatbikına devam etmek, öte taraftan da Avrupadan yeni kanunlar almak istediler. Bu suretle birçok sahalarda zararlı ikilikler oldu. Meselâ yeni tedrisat sistemile eski medrese zihniyeti bir arada yürüyemezdi. Tanzimatçılar fikir hürriyetinin aleyhinde idiler. Millet, hürriyet kelimeleri en sevilmiyen ve manâsı anlaşılmiyan mefhumlardı.

Umumiyetle liberal zannolunan yeni Osmanlılar dahi, bütün kanunların mecelle gibi hep şeriatın alınmasını istiyorlardı. İşte XIX uncu asır Osmanlı Devleti, bu kararsızlık, idaresizlik ve çöküntü içindedir. Bu asır, İmparatorluğu dağıtmak için ne lâzımsa onu yapmıştır. Dahili isyanlar ve haricî istilâlar İmparatorluk arazisinde yeni yeni devletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Toprakları dağılan ve parçalanan Osmanlı İmparatorluğunun üzerinde bugün şu devletlerin arazisi vardır :

Irak, Suriye, Palestin, Erdün ve Hicaz kiralıkları, Yemen, Habeş eyaleti, Mısır, Bingazi, Trablusgarp, Tunus, Cezayir, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Romanya, Cenubi Lehistan, Ukranya, Kırım, Kafkasya, Azerbaycan, Türkiye.

Hulâsa ve netice olarak şunu görüyoruz: XIII üncü asrın sonunda ufak bir beylik halinde kurulan Osmanlı devleti, XIV, ve XV inci asırlarda büyüdü, yükseldi, tarihte dünya imparatorluk-

larından biri olarak mühim yer işgal etti. XVI ncı asır bu varlığın en büyük kültür eserlerini verir. İmparatorluk her hususta en yüksek şahikasına çıkmıştır. Fakat yine XVI ncı asrın sonudur ki bu yükselişin ters inişine başlangıç olmuştur.

XVII, XVIII inci asırlardaki Osmanlı devletinin idarecileri cetlerinin koyduklarını zamanın tekâmülüne uyduracak halde değillerdir. Hazır miras yerinde saymak için bir âmil oluyor. Devletin teokratik sisteminden doğan bu hâdise cemiyetin tekâmül kanunlarına zıt yürüyor.

XVI ncı asırda Avrupaya üstün olan Türk Osmanlı varlığı inkişafını takip edemediği için XIX uncu asırda «Hasta adam» lâkabını alacak kadar düşkünlük gösteriyor.

Onun idarecileri ve ileri gelen mütefekkirleri dahi «İhtiyar devletlerini» olduğu gibi muhafaza etmek kaygusundadırlar. Halbuki ilerlemekten geri konulan bir millet ihtiyar değil çocuklaşmağa mahkûmdur. Devlet ve milletlerin genç ve ihtiyar denilmeleri realiteye uymıyan tabirlerden başka bir şey değildir. Milletler kendi tekâmül kaideleri içinde dünya gidişine uymakla daima canlı bir mevcudiyet olmak iktidarındadırlar. İşte Osmanlı devleti kültürünün her safhasını ihmal ederken inkırazını hazırladı, 1792 - 1919 tarihleri arası bütün bu safhaları kaydeder. Onları etüt etmek, düşüncelerimizi o noktalarda teksif etmek, yeni hayatımız için elzem bir iştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu son asırlarında dini siyasete âlet tutmuş, ordusunda disiplini kalmamış, maliyesi bozuk bir devlettir.

Fikir hayatı Türk milletinde unutulmuş bir halde, ekonomi hayatı ise alabildiğine ecnebi ellerine geçmişti. Bu hal bize şu düsturu hatırlatır: devlet hayatı, bütün kültür müesseselerine müspet veya menfi tesir yapar.

Osmanlı İmparatorluğunda bu devlet idaresi hayatı iyi olduğu zaman bütün diğer içtimai ve iktisadi müesseseler müspet sahada ilerlemiş, bilâkis devlet hayatındaki durgunluk ve gerileme inkıraz devirlerinde en fena tesirlerini göstermiştir.

XX inci asra girerken Osmanlı idaresindeki değişiklik cezri olmaktan yine çok uzaktı. Meşrutiyet 1914 harbini en fena şerait içinde neticelendirdi. İmparatorluğun yıkılışına hep şahidiz. 1919 asırların zelzelesinden kurtulabilen bir Türk mevcudiyetinin bu yıkıntular içinden sapsağlam çıkabileceğini, daha dört yıllık istiklâl mücadelesile meydana koyar. 1923 onu asıl adile dünyaya tanıtırken inkılâp hayatına girişimizi hep yaşadık ve yaşıyoruz.

Zararlı olan müesseselerin ıslahatla değil, inkılâpla faydalı hale geleceğini bize en büyük Türk yaparak öğretti. Türke istiklâl veren el ona kültür hayatının her safhasında ileri gitmenin bir zaruret olduğunu öğretiyor. Yeni hayatımızın ileri gidişteki hızını tarihimizin derinliklerindeki kuvvete dayanarak alıyoruz.

Bu izahlarımla geniş çizgiler ile anlatmağa çalıştığım «Türk-Osmanlı tarihinin karakteristik Noktalarına bir Bakış» bize bu hakikati bildirir. Bir devletin siyasî hayatı milletinin kültür hayatı ile en sıkı bir surette alâkalıdır.

Kültür hayatında, yani, devlet, fikir ve ekonomi sahalarında eser gösteren milletler medeniyette bir mevcudiyet olurlar. Bir de milletler daima beşer tekâmülüne uygun olarak kendi cemiyetlerinin hayatını tanzim etmelidirler. Müstakil siyasî mevcudiyet esastır. Ancak kültür hayatında ilerleyiş bu istiklâli sağlam olarak tutmağa muktedirdir. Milleti için inkılâplar yapan Büyük Türk ona prensip olarak inkılâpçılık vasfını da verdi.

Bundan şunu anlıyoruz ki, Türk milleti ilerlemek için hiç bir engel tanımaz.

Dinamik karakterle yürüyüş, ona inkılâpçılık vasfını en lâayık kılar.